

Синиша Мишић
Радивој Радич

СРБИЈА

1217.

EVOLUTA

Синиша Мишић
Радивој Радић

СРБИЈА 1217.

Настанак краљевине

Београд, 2016.

ПРЕДГОВОР

Ове године навршава се осам векова откако је Стефан Немањић постао први српски „венчани краљ“ (1217). То је један од најважнијих датума у нашој историји, поготово ако се сагледа и у светлости догађаја који се десио две године касније (1219) када је образована Српска аутокефална црква. Србија је постала краљевина захваљујући здруженом деловању двојице браће, Стефана Немањића и Саве, а у време битно измењених политичких околности на простору југоисточне Европе. Крсташко освајање Цариграда (1204) и рушење Византије довели су до великих геополитичких промена. На рушевинама некада моћне империје настало је неколико нових држава и међународни односи су постали сложенији и замршенији. Синови Стефана Немање, међутим, показали су да су дорасли новонасталом стању и пошло им је за руком да за владара своје државе уместо дотадашње титуле великог жупана обезбеде титулу краља. Био је то велики скок у хијерархијском светском поретку оновремених држава.

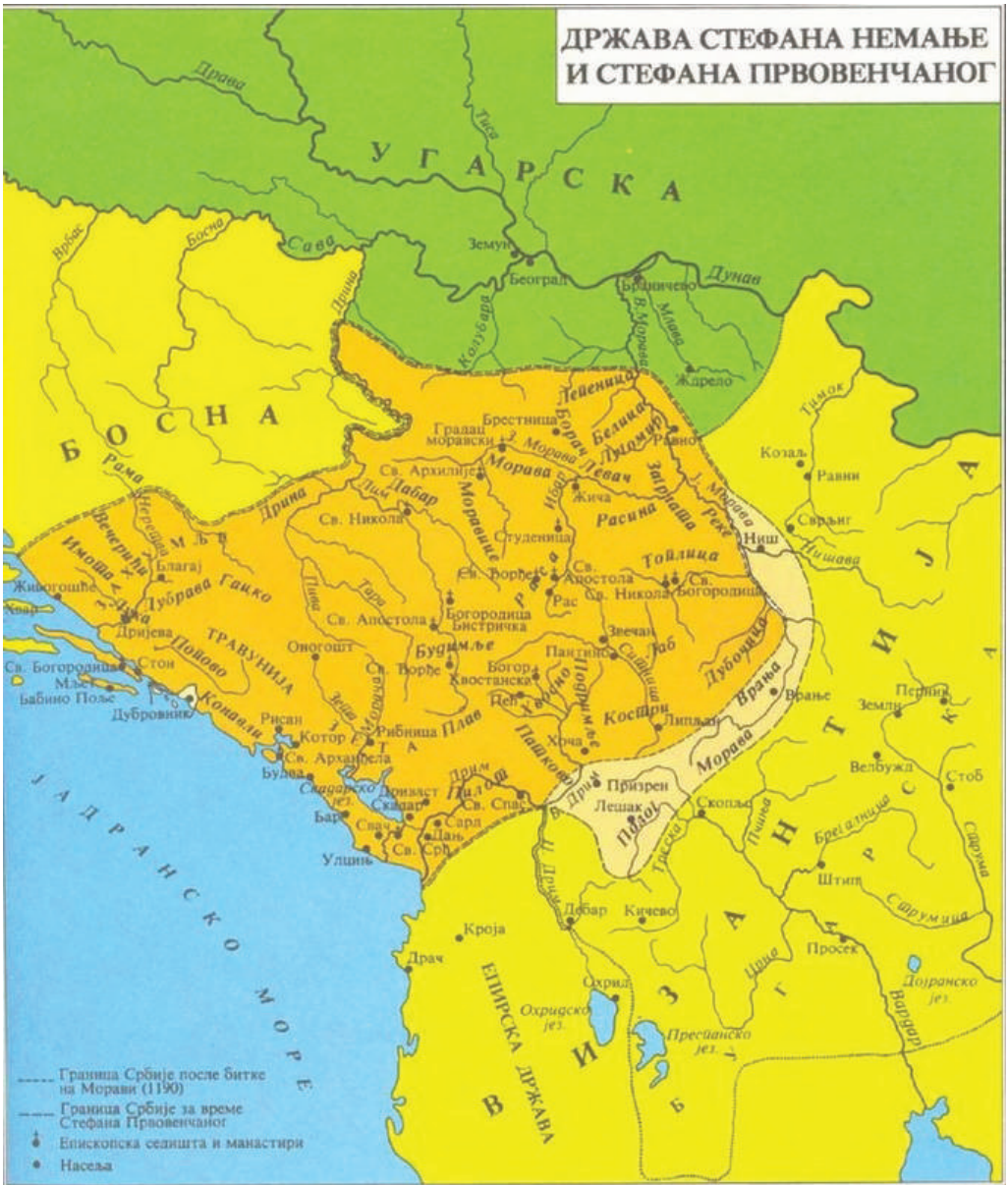
Овом књигом смо желели да нашој публици, увек радозналој и заинтересованој када је српска историја у питању, пружи-мо једну књигу у којој ћемо покушати да на научно утемељен, али и за ширу публику прихватљив начин представимо један врло значајан период. У питању је раздобље од седам деценија (1166–1236) које по много чему чини једну целину и које је било преломно. Због тога смо у књизи која је пред вама свесно изоставили уобичајени научни апарат, односно напомене у којима бисмо се позивали на одређене историјске изворе и одговарајућу научну литературу. Сматрали смо да би научни апарат могао да унеколико поремети и отежа праћење излагања.

Синиша Мишић, Радивој Радић

Ипак, на самом крају књиге смо дали списак најважнијих извора и научне литературе у којима они најрадозналији могу пронаћи књиге или прилоге чији аутори подробније и продубљеније расправљају о појединим питањима.....

у Београду, Синиша Мишић,
фебруар 2017. г. Радивој Радић

**ДРЖАВА СТЕФАНА НЕМАЊЕ
И СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ**

УВОД

У другој половини XI века Срби су се сучељавали са Византијским царством на два одвојена фронта: на подручју између Драча и Дубровника и на Косову и у долини Ибра. Међутим, од почетка XII столећа тежиште српско-византијских сукоба све се више из приморских области померало на територије у унутрашњости Балканског полуострва. Крајем XI века рашки велики жупан Вукан водио је активну антивизантијску политику. Тада је град Липљан на Косову био византијско погранично утврђење, док су Срби северније држали град Звечан. Вукан је 1093. године спалио Липљан, а спорно подручје између Срба и Ромеја било је Косово поље. Војска великог жупана је у овом периоду заузела плодне долине Лаба, Топлице и Расине тако да се граница померила из долине Ибра ка Јужној Морави. У то време Византија и Угарска често су међусобно ратовале, а главно бојиште се налазило на граничном подручју дуж Саве и Дунава. У оквиру тих ратовања, налазећи се као између чекића и наковња, српски владари су покушавали да за своју државу изборе што повољнији положај. Реч је о борби која се, уз извесне прекиде, водила готово читаво столеће, од 1091. до 1190. године. Током тог раздобља на српском великожупанском престолу је *пошрошена* читава једна династија – Вукановићи, потомци великог жупана Вукана.

Када се говори о византијској политици на Балканском полуострву, неопходно је указати на важну историјску чињеницу: после битке код Манцикерта (1071), у којој су Турци Селџуци поразили царску војску, дошљаци су освојили простране области у Малој Азији и у великој мери потиснули Византинце из ове области која је до тада чинила језгро Царства. Истовре-

мено, Нормани су запосели последња византијска упоришта на Апенинском полуострву. Истина, у деценијама које су следиле, ромејски цареви су повратили део изгубљених области на Истоку, али су, свеједно, добили опасног суседа који је на мало-азијском тлу утемељио своју државу. Од тог времена на значају добијају европска подручја Византије, односно Балканско полуострво. Тамо је Царство настојало да своју северну границу учврсти на токовима великих река Саве и Дунава.

Приметно је да Византија за владавине династије Комнина (1081–1185) није имала ни потпуно промишљен стратегијски план, ни војничку иницијативу на Балканском полуострву. У питању су најчешће били изнуђени војни походи покренути као одговор на непокорне и побуњеничке поступке српске стране. Користећи се византијско-угарским сукобима, у којима су увек подржавали северне суседе, велики жупани су повели борбу за стицање независности српских земаља. Упркос надмоћи византијског оружја и многих победа, јачање и осамостаљивање српске државе није се могло спречити, а посебно не њено лагано ширење на југ и исток у плодна подручја Косова и Метохије и у питоме долине Јужне и Велике Мораве.

Тако су у време док је трајао рат двеју сила (1127–1129), чије је поприште било око Београда и Браничева, српски одреди освојили и спалили византијски град Рас. Међутим, када се византијско-угарско ратовање завршило, уследила је византијска одмазда. Сами против надмоћнијег противника, Срби су претрпели губитке: земља им је опустошена и део становника пресељен у Малу Азију. Ипак, српски велики жупани су наставили са истом политиком и остали тесно повезани са угарским двором. Тако је Јелена, кћи великог жупана Уроша I, била жена једног а мајка другог угарског краља, док је њен брат Белош доспео на највише положаје и био један од најмоћнијих људи у Угарској. Као угарски палатин он је обављао дужност намесника Угарске

у оним случајевима када је краљ био одсутан или спречен, као и у случају малолетности владара.

У новом византијско-угарском рату (1149–1151), велики жупан Урош II је у једном тренутку остао суочен са ратоборним царем Манојлом I Комнином (1143–1180) и умало био заробљен. Византијски владар је упорно настојао да на власти у Србији има људе од поверења који је требало да буду својеврсна брана угарском ширењу према унутрашњости Балканског полуострва. У овом случају, после склопљеног мира, обавезе Срба су нарасле, јер је помоћни одред који је велики жупан морао да за бојишта у Малој Азији пошаље цару са три стотине увећан на пет стотина, док је за ратишта у Европи давао две хиљаде бораца.

Ни ово негативно искуство није довело до промене, односно није прекинуло сарадњу Срба са византијским непријатељима. Манојло I Комнин је пуно енергије посветио балканском ратишту, чак се умешао у угарске династичке прилике, а у односу према Србима наступао је као врховни господар и арбитар. Наручу су му ишли сукоби у српској владарској династији, те се радо мешао тако што је смењивао једне, а уздизао друге велике жупане. У односу на свог деда Алексија I (1081–1118) и оца Јована II Комнина (1118–1143), Манојло I се према Србији, али и према осталим областима своје политике, опходио знатно личније. Посматрао је ствари из свог угла и преносио је свој став и поглед на односе између Византије и суседних српских великих жупана на потпуно приватан ниво. Друга важна околност односи се на чињеницу да је Манојло I Комнин византијску политику према Србији – па чак и према Угарској – сматрао унутрашњим проблемом Царства. На том плану је остајао доследан до краја своје владавине. Од српских жупана, како би их што више везао за себе, не само да је очекивао него је и захтевао да му буду лично одани. Увек је настојао да то постигне неком

мешавином отворене силе и танане дипломатије. Ово најбоље одсликавају смена Уроша II и довођење његовог брата Десе за великог жупана. Када се и он показао непослушним, василевс га је ухапсио и одвео у Цариград, а убрзо за рашког великог жупана довео Тихомира, Завидиног сина.

I ДОБА БУНА (1160–1183)

1. КНЕЗ И ВЕЛИКИ ЖУПАН

После збацивања Десе и Уроша II са великожупанског престола, византијски цар Манојло I Комнин (1143–1180) је на престо у Расу довео Тихомира, Завидиног сина. Десино хапшење и затварање говори о томе колико је Византија разјединила врховну власт у Србији и колико су били угрожени утицај и неприкосновеност владара и државе. Византијски цар је распарчавао државну територију подржавајући стварање удеоних кнежевина и самостално деловање њихових кнезова против централне власти. У складу са том политиком он је, доведши Тихомира на великожупански престо, његову браћу учинио удеоним кнезовима. Тако је Страцимир добио крајеве око Западне Мораве, где ће се касније развити *земља* Моравице, Мирослав је добио стару историјску *земљу* Захумље, а најмлађи Немања Топлицу, Ибар, Расину и Реке (Пуста Река)¹. Сви су носили титуле кнезова и у својим кнежевинама су се понашали као владари – убирали су приходе, имали своју војску и властелу себи потчињену. Међутим, удеони кнезови нису у међународним односима уживали статус владара, већ је то право припадало само великом жупану. Такође, важна питања за целу земљу, као што је верска политика, морала су да се решавају у договору удеоних кнезова и великог жупана. Цар Манојло I Комнин није случајно одабрао Завидине

¹ Има истраживача који верују да је Немања ову удеону област добио 1158/9. године

синове да смене Вукановиће. Они су били принчевског порекла и имали су блиске родбинске везе са великим жупаном Урошем II, а били су у сродству и са владајућом династијом у Дукљи. Тамо се око 1113. године родио и Немања, јер се Завида склонио због метежа у Расу.² Том приликом је Немања крштен по *лајтинском обреду*, а када се *метџ* смирио, Завида се вратио у Рас где је његов најмлађи син крштен поново, овај пут по православном обреду.

Убрзо по постављању нове владајуће породице у Рашкој, византијски цар је приликом доласка у Ниш позвао себи удеоног кнеза Немању, чија се територија граничила са територијом под непосредном управом Византије, која је господарила долином Јужне и Велике Мораве. Приликом сусрета у Нишу цар Манојло I Комнин је Немањи даровао жупу Глбочицу (Лесковачки крај), *одвојив од своје земље* у наследни posed. Том приликом Немања је удостојен и *царској сана*.³ За Глбочицу он је

² У српској историографији у новије време појавили су се радови који тврде да је Завида био велики жупан. За овакву тврдњу нема довољно доказа у познатим изворима, али ту могућност не треба потпуно одбацити. Геанологије које у Завиди виде сина Вукановог не заснивају се на изворима већ на претпоставкама.

³ Милош Благојевић, као и већина медијиста, са правом сматра да се не ради ни о каквој титули, већ да је у питању уздизање Немање даровањем Дубочице и његовим издавањем од остале браће. Међутим, овде морамо скренути пажњу на још једну чињеницу. Наиме, када Стефан Немањић говори о свом наслеђу, он каже да га *оцац блајослови међу осталим браћом*, што значи да је за наследника одређен пре Растковог замонашења. Очигледно је у питању његово право на основу порфирогенезе. Можемо се упитати да ли се овај избор не односи на још неки догађај? На пример Немањин брак са неком Византинком, па би онда Вукан био син властелинке и неподесан за владара? Наравно да таква чињеница није могла бити споменута у Житију Светога Симеона. Када би се ова сумња доказала разјасниле би се још неке недоумице у вези са Немањом и његовом супругом Аном. За сада ово размишљање остаје у домену претпоставке која се не сме у потпуности занемарити.

дуговао службу византијском цару, чиме се скоро изједначио са Тихомиром и доспео у бољу позицију од старије браће Страцимира и Мирослава. Немања је на овај начин доспео у двоструки вазални однос: према свом старијем брату као владару Рашке и према византијском цару коме је дуговао, нама ближе непознате, обавезе због поседовања Дубочице. Овим потезом византијски василевс је убацио јабуку раздора између браће и изазвао будући сукоб. Он је овим желео да ослаби великог жупана и стави под контролу Србију и њену новоуспостављену владарску породицу.

Обдарен посебним поседом и *царским саном*, кнез Немања је у својој удеоној кнежевини почео да поступа самосталније, поготово у верској политици. Он *поче зидајти у свом ошачестиву у Тошлицу, храм Свете Богородице, и њредаде храм Ани да се о њему сшара*. Затим је недалеко одатле, на ушћу Бањске реке у Топлицу, започео да зида храм Светог Николе. Овим деловањем Немања је показао своје чврсто верско опредељење ка православном хришћанству и византијској култури. Можда је на ово опредељење и ове његове поступке утицао и византијски цар и разговори с њим у Нишу. Када су чули за ове Немањине подухвате, браћа су га посетила и прекорила што то ради без договора са њима. То би могло значити да у том тренутку државна политика није била склона тако одлучном окретању православљу у црквеној политици, а посебно због јаког притиска Византије. Пошто нису били задовољни Немањиним одговором да и они на својој *честии* (удеоној територији) могу градити храмове, у Расу је заказано саветовање великог жупана и удеоних кнезова. Долазак на саветовање била је обавеза сваког удеоног кнеза, и неодазивање на позив повлачило је губитак удеоног кнежевине. Другим речима, Немања није могао да избегне долазак у Рас. На саветовању су браћа осудили Немању, затворили га и одузели му *честии ошачестива*. Из ових поступака се види да је држава представљала целину у чије име

**Евстатије, митрополит Солуна, о Немањи који се као
заробљеник нашао у тријумфалној поворци цара
Манојла I Комнина 1172. године:**

„Овде не бих желео да прећутим ни о Немањи који ми је и другом приликом, иако невидљив, измамио сјајне речи, а пре кратког времена и очи моје задивио овај човек, којем није стас онај, који природа људима додељује, него узрастом веома висок и изгледом наочит. Пре тога он је окушавајући се у мужевности и навикавши се да диже устанке, хитро загазио у рат, али је ускоро, нешто страхом а још више ранама, преваспитан на добро, па сада и сам учествује у тријумфу. И он, који пре беше одбегли роб и сакриваше се од господара, сада би радије одабрао свако зло него се лишио његова погледа. И доиста, он сада ужурбано тражи да види цара, као неко који из мрака бежи на сунце и благонаклоно је примљен и задобија милост господара свога, и он, којему пре тога не беше дозвољено да безбедно гази ни по сопственој земљи, сада стиже до ‘царице градова’ (Цариград), сав радостан што се налази пред жељеним царевим погледом, и о његовој ропској покорности не пружа јемство неко из породице, него је он сам ту присутан као истински јемац и сведок“.

иступа велики жупан, али је територија подељена на *честии* којима управљају удеоци кнезови, у овом случају браћа великог жупана. Вођење спољне и унутрашње политике било је усаглашено, што је постигано договорима на *великом савету*. Овако донете одлуке биле су обавезујуће за све. Врховна власт и престо припадали су великом жупану кога је по правилу наслеђивао најстарији син, али се поштовало и начело сениората. Политички околности и утицај византијског цара одлучивали су које ће се од ова два правила примењивати.

Немања је у Расу ухапшен, окован и утамничен. Према писцима његовог житија, одатле се избавио уз помоћ Светог Николе, Светог Ђорђа и Богородице, а у ствари уз помоћ својих присталица, које је очигледно имао и у престоници, а не само у својој кнежевини. Они су у њему видели заштитника православне цркве, што би значило да у великом жупану Тихомиру то нису видели. Немањи су присталице помогле не само да се ослободи него и да дође на великожупански престо (1166), а браћа су изгубивши подршку војника и властеле, побегли на византијску територију. Цар Манојло I Комнин је овога пута ускратио раније пружену подршку Немањи, јер му није одговарао самосталан владар у Расу, и дао је оружану помоћ његовој браћи, пославши са њима војне одреде под заповедништвом Теодора Падијата. До битке је дошло код села Пантина на Косову. Немања је победио, а Тихомир се удавио у Ситници (1168). Византијски цар је након овога прихватио промену на престолу у Расу, али је Стефана Немању натерао да се измири са браћом Страцимиром и Мирославом и да им врати раније удеоне кнежевине, чиме је и даље задржао могућност мешања у управљање државом и потврдио своја права врховног владара..

Као велики жупан Стефан Немања (1166–1196) је, попут својих претходника, настојао да се ослободи превеликог притиска Византије, која је у ово време била неприкосновени господар

**Константин Манасије о заробљеном Немањи кога
воде у тријумфалној поворци цара Манојла I
Комнина 1172. године:**

„Какво уживање нам је, о царе, био онај заробљеник у тријумфу, неки врло плећат човек и незграпан старац. И гле неки необуздани посматрач наруга му се: ‘Ти ли си, о рђо, који си наумио да умакнеш Христову помазанику, изабранику, великом и славном победнику и, збацивши његов лик и племенит јарам да приђеш другом господару и, збацивши узду ромејског вођства, спремио се да се понудиш уздама Алемана и Тевтонаца’“.

Балкана и надзирала Угарску. Када је 1171. године Венеција, уз помоћ Угарске, заратила са Византијом, њима се придружио и рашки велики жупан. Овај сукоб је имао неочекиван расплет због неке епидемије у млетачкој флоти која је готово зауставила деловање венецијанског бродовља. Истовремено у Угарској је дошло до промене на престолу на који је дошао византијски штићеник Бела III (1172 – 1196), па се она повукла из сукоба. Тако је Србија остала сама на удару целокупне византијске војске, те је Стефан Немања ступио у преговоре и прихватио све, па чак и понижавајуће услове византијског василевса. Тада је цар Манојло I Комнин дозволио Немањи да приступи престолу откривене главе и голих руку до лаката, бос, са везаним конопцем око врата и мачем о руци. Овом церемонијом требало је показати потпуну покорност великог жупана царској вољи и сујети. Српски велики жупан је затим одведен у Цариград како би увеличао цареву победоносну тријумфалну поворку. Својим стасом и изгледом Немања је оставио утисак на очевице, па га је један описао као човека *којем није стѣс онај који и природа људима додељује, не њо је узрасѣом веома висок и изгледом наочийѣ*. Боравак у Цариграду Немања је искористио да среди односе са Манојлом Комнином. Притом је, сматра се, учинио мање територијалне уступке (вероватно Глубочицу и Реке јер их касније наводи као освојене територије), чиме је била задовољена царева сујета. Заузврат, Стефан Немања се учврстио на престолу и могао је да се посвети сређивању унутрашњих прилика у својој земљи, што није било могуће у току сукоба и сталне претње из Цариграда која је угрожавала опстанак рашке државе.

2. СТАБИЛИЗАЦИЈА ДРЖАВЕ

По повратку из Цариграда Стефан Немања је прионуо на сређивање стања у рашкој држави. Једно од најважнијих било је

верско питање. Преко Хумске земље и родбинских веза са дукљанском династијом Рашка је била изложена утицају римокатоличке цркве. У Приморју су деловала католичка средишта у Сплиту, Дубровнику, Котору и Бару. Последња два била су повезана са старом дукљанском династијом, а она преко Барске архиепископије са Римом и папском куријом.

С друге стране, Србија је трпела утицај богумилске јереси, која се ширила по Балкану. Ово дуалистичко учење најпре се појавило у Бугарској, а после уништења Самуилове државе проширило се и по Византији. У Србији су се богумили појавили пре доласка Немање на великожупански престо, па су у његово време већ представљали значајну политичку снагу. Стефан Немања је своју православну оријентацију показао још као удеони кнез подижући православне храмове Свете Богородице и Светог Николе у Топлици (оба код данашње Куршумлије). После победе над браћом код Пантина подигао је манастир Светог Ђорђа у Расу (више Новог Пазара). Међутим, успостављени државни поредак био је угрожен изнутра због учвршћивања јеретичког учења богумила. Јерес се ширила и међу властелом, што је за политичку стабилност земље и владара било изузетно опасно. Јеретици су осуђивали уживање у свему што је материјално, захтевали су трајни пост и уздржавање. Они су осуђивали брак, робовање телу, одбацивали су крст, иконе и одрицали вредност светим тајнама. Нису градили цркве, а у прво време су устајали и против световне власти. Њихова уверења су била штетна по државу и развој православне цркве као ослонца световне власти. Неки делови њиховог учења посебно су могли да буду опасни по утицај владара и централне власти. Уз њихово деловање није било могуће изградити углед и идеологију световне власти.

У Немањиним Житију, које је саставио Стефан Немањић, саопштава се да је он о ширењу јереси дознао од неког од својих војника. Велики жупан је сазвао државни сабор на коме је изнео

проблем распрострањања јереси у земљи. На сабору је дошло до *велике ѿрејирке*. Против јеретика су били рашки епископ, игумани и угледни монаси, велики жупан и његови блиски сарадници из централне управе, као и велики део бројне категорије *војника*. Међутим, део крупне и моћне властеле пружао је јеретцима подршку јер им није одговарало јачање централне (владареве) власти. На сабору је иступила и кћи једног од правоверних велможа која је била удата за властелина јеретика и јавно их оптужила и затражила заштиту великог жупана. Пошто је на сабору превладао став да се јерес мора искоренити оружјем, Немања је на јеретике послао *војску од славних својих*. У питању је, пре свега, био обрачун са делом јеретичке властеле. Неким јеретцима су попаљене куће, други су прогнани, а свима је одузета целокупна имовина и раздељена најсиромашнијима. Учитељ и старешина богумила сурово је кажњен одсецањем језика *шїо не исїоведа Хрїста, сина Божијег* и прогонством, а књиге су му спаљене.

Одлучним и делотворним прогоном јеретика из своје земље и подизањем православних манастира које је пратио развој монаштва, Стефан Немања је недвосмислено саопштио какво је његово верско, а у основи и идеолошко опредељење. Искрено се прикључио источнохришћанској екумени. Тесна сарадња са православном црквом, ослонац на правоверну властелу и ослобађање земље од јеретика донели су унутрашњу стабилност и утицали на јачање власти великог жупана, што је био предуслов за напредак и ширење државе. У својој верској политици Стефан Немања је имао подршку и своје браће, удеоних кнезова. Угледајући се на њега и по његовом одобрењу, кнез Страцимир подигао је Свету Богородицу Градачку (Чачак), а кнез Мирослав манастир Светог Петра и Павла у жупи Лим (Бијело Поље), где је имао баштинске поседе. Он је такође у Бишћу, близу Благаја, подигао манастир Светих Козме и Дамјана.

**Кнез Мирослав у натпису на цркви у Бијелом Пољу
(1170–1190):**

„У име Оца и Сина и Светога духа ја, син Завидин, а
именом раб божији Стјепан Мирослав кнез хумски
сиздах цркву светога апостола Петра, ох“.

Време до смрти цара Манојла I Комнина (1180) и његовог сина (1183) Немања је искористио да удари темеље верској политици у својој земљи, што је за даљу судбину земље било нарочито важно. Такође је учврстио државну управу и припремио државу за будуће догађаје. После догађаја из 1172. године мудро је проценио да за Манојлова живота неће бити погодне прилике да се успешно бори против Византије, па је у спољној политици пратио византијског цара, а јачајући земљу изнутра чекао је повољан тренутак за деловање. Та прилика му се убрзо указала, када је Византија након смрти последњег *великог* Комнина, цара Манојла I, запала у дубоку политичку кризу. Један византијски савременик, солунски митрополит Евстатије, са горчином и далековидошћу пророка је записао: „Чини се као да је божјом вољом решено да заједно са царем Манојлом Комнином умре све здраво у царству Ромеја и да са заласком тог сунца сви ми будемо потопљени у непрозирну таму“.

О АУТОРИМА

СИНИША МИШИЋ

Синиша Мишић је српски историчар (1961). На Одељење за историју Филозофског факултета у Београду уписао се 1981. године и дипломирао септембра 1985. Исте године уписао је последипломске студије на Катедри за Историју југословенских народа у средњем веку са историјском географијом. За асистента-приправника на овој Катедри изабран је 1987. године. Магистарски рад одбранио је 1990. године и изабран је за асистента. Докторску дисертацију под насловом *Хумска земља у средњем веку* одбранио је 1994. године а почетком 1995. изабран је за доцента на истој Катедри Одељења за историју.

Редовни је професор у ужој научној области Историја српског народа у средњем веку са историјском географијом и старословенским језиком. Монографија *Хумска земља у средњем веку* 1996. године награђена је из Фонда „Радован Самарцић” као најбоља у тој категорији за ту годину.

У периоду од 1997. до 2001. године радио је као гостујући професор на Филозофском факултету на Палама и на Географском факултету Универзитета у Београду, где је на новим основама утемељио предмет Историјска демографија. Од 2005. до 2012. године био је гостујући професор на свим нивоима студија (8 курсева) на Департману за историју Филозофског факултета Универзитета у Нишу. Уредник је или члан редакције у неколико водећих националних часописа. У периоду од 2010. до 2016. године члан је МНО за историју, етнологију и археологију.

У пројектном циклусу 2005–2010. био је руководилац пројекта *Градови и тврђаве у средњовековним српским земљама и*

суседни ујмицаји на њихов развој. Током пројектног циклуса 2010–2016. година руководио је пројектом *Насеља и сџановништво српских земаља у познм средњем веку (XIV–XV век)*. Писац је више монографија (*Хумска земаља у средњем веку*, Београд 1996; *Југоисточна Србија средњеј века*, Врање 2002; *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд 2003. (коаутор Т. Суботин Голубовић); *Коришћење унутрашњих вода у српским земаљама средњеј века*, Београд 2007; *Сџудије о средњовековном Полимљу*, Ниш 2012) и универзитетског уџбеника (*Историјска географија српских земаља од 6. до половине 16. века*, Београд 2014). Објавио је више од 130 студија, чланака, расправа, приказа и других прилога, као и већи број историјских карата. Учесник је и организатор већег броја научних скупова у земљи и иностранству.

РАДИВОЈ РАДИХ

Радивој Радих (1954) дипломирао је на Филозофском факултету у Београду, група за историју, 1980. године. Магистарски рад под насловом *Обласни поседари у Византији крајем 12. и првим деценијама 13. века* одбранио је 1985. године. Током 1985/1986. као стипендиста грчке владе боравио је на научном усавршавању у Атини. Докторску дисертацију *Време Јована V Палеолога (1332-1391)* одбранио је на Катедри за византологију Филозофског факултета у Београду 1991. године. Школску 1997/1998. провео је на усавршавању у Центру за византијске студије Дамбартон Оукс у Вашингтону (САД).

Редовни је професор Филозофског факултета у Београду и шеф Катедре и семинара за византологију. Предаје Историју Византије и на Филозофском факултету у Бањалуци и Филозофском факултету у Источном Сарајеву (Пале). Гостујући је професор на Православном богословском факултету у Београду.

Учествовао је на педесетак међународних научних скупова у земљи и иностранству и до сада је објавио више од две стотине научних и стручних радова у домаћим и иностраним часописима. Превасходно се бави позновизантијском историјом и везама између Византије и јужнословенских земаља у касном средњем веку, као и темама из свакодневног живота у византијском свету. За књигу *Време Јована V Палеолоја (1332-1391)* године 1993. добио је Октобарску награду града Београда за науку. За књигу *Стирах у њојној Византији, 1180-1453, I-II* добио је Награду „Лаза Костић” на Новосадском сајму књига, Награду „Светозар Милетић” за публицистику и награду Вукове задужбине за науку (2000). За књигу *Друго лице Византије* добио је Награду „Веселин Лучић” коју за научно дело додељује Универзитет у Београду (2014) и Награду „Владимир Ђоровић”.

Објавио је и књиге *Из Цариграда у српске земље. Студије из византијске и српске историје* (Београд 2003), *Срби пре Адама и њосле њега* (2003, друго, допуњено издање 2005, треће издање 2011. године), *Византија: њурјур и њерјаменџ* (2006, друго издање такође 2006, треће издање 2007. године), *Цариград. Приче са Босфора* (2007, друго издање 2008. године), *Јован V Палеолој, византијски цар (1341-1391)* (Београд 2008), *Византија и Србија: џламен и одсјаји* (Београд 2010), *Константијин Велики – надмоћ хришћанства* (Београд 2010), *Црно стјолеће. Време Јована V Палеолоја (1332-1391)* (Београд 2013).

САДРЖАЈ

Предговор	5
Увод	9
I ДОБА БУНА (1160 – 1180)	13
1. Кнез и велики жупан	13
2. Стабилизација државе	19
II ДОБА РАТА И МИРА (1183 – 1196).....	25
1. Уједињавање српских земаља	25
2. Србија у византијском комонвелту	38
3. Абдикација, наследник и државна управа	47
III УНУТРАШЊИ СУКОБИ (1196 – 1206).....	59
1. Рат Вукана и Стефана	59
2. Црквене прилике у Србији	68
3. Пренос моштију и канонизација	77
IV ДОБА ОДОЛЕВАЊА (1208 – 1215)	81
V КРАЉ У СРБИЈИ.....	89
VI ЦРКВЕНА САМОСТАЛНОСТ.....	101
VII ПРВЕ ДЕЦЕНИЈЕ КРАЉЕВИНЕ (1220 – 1236)...	109
1. Првовенчани краљ (1220 – 1227/8)	109
2. Слаби краљеви (1227/8 – 1237)	113
3. Сава и српска државност	120

VIII ПРИВРЕДА И СОЦИЈАЛНА СТРУКТУРА МЛАДЕ КРАЉЕВИНЕ.....	123
Извори	135
Литература.....	136
Индекс.....	140
О ауторима	